

Šport intelektuálne znevýhodnených: Oprávnenosť športovať na súťažiach intelektuálne znevýhodnených športovcov, športovcov s Downovým syndrómom, alebo autizmom

Dušana Augustovičová¹

¹Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta telesnej výchovy a športu

Potvrdenie spôsobilosti a klasifikácia sú nevyhnutné postupy pre spravodlivú súťaž v para-športe. Klasifikáciu musia podstúpiť všetci športovci, ktorí majú ambíciu súťažiť na medzinárodných podujatiach vysokého významu a vykonáva sa za účelom minimalizovať rozdiely v úrovni znevýhodnenia medzi športovcami (Tweedy a Vanlandewijck, 2011) a za dodržiavania prísnych pravidiel jeden, alebo dva dni pred súťažou špeciálne vyškoleným tímom odborníkov, tzv. klasifikátormi. V paralympijských športoch je klasifikácia povinná. Klasifikáciu športovcov s intelektuálnym znevýhodnením, Downovým syndrómom, alebo autizmom riadi celosvetová organizácia VIRTUS, ktorá je členom Svetového paralympijského hnutia a podľa najnovších výskumov v tejto oblasti by sa mala skladať zo štyroch krokov (Van Biesen et al., 2021).

V počiatkoch klasifikácie však prevládal medicínsky (na základe diagnózy) a funkčný prístup. Tieto systémy, ktoré sa väčšinou spoliehali na odborný lekársky posudok, boli z veľkej časti teoretické a chýbal v nich popis vzťahu medzi znevýhodnením športovca a jeho športovým výkonom. To vyvolalo obavy o vhodnosti použitia týchto prístupov (Tweedy, 2002). Medzinárodný paralympijský výbor (MPV) a kódex klasifikácie športovcov zaviedol preto požiadavku, aby všetky para športy iniciovali multidisciplinárny výskum s cieľom vyvinúť vlastný systém klasifikácie špecifický pre daný šport a potrebu, aby tieto systémy boli založené na dôkazoch a teda výskume.

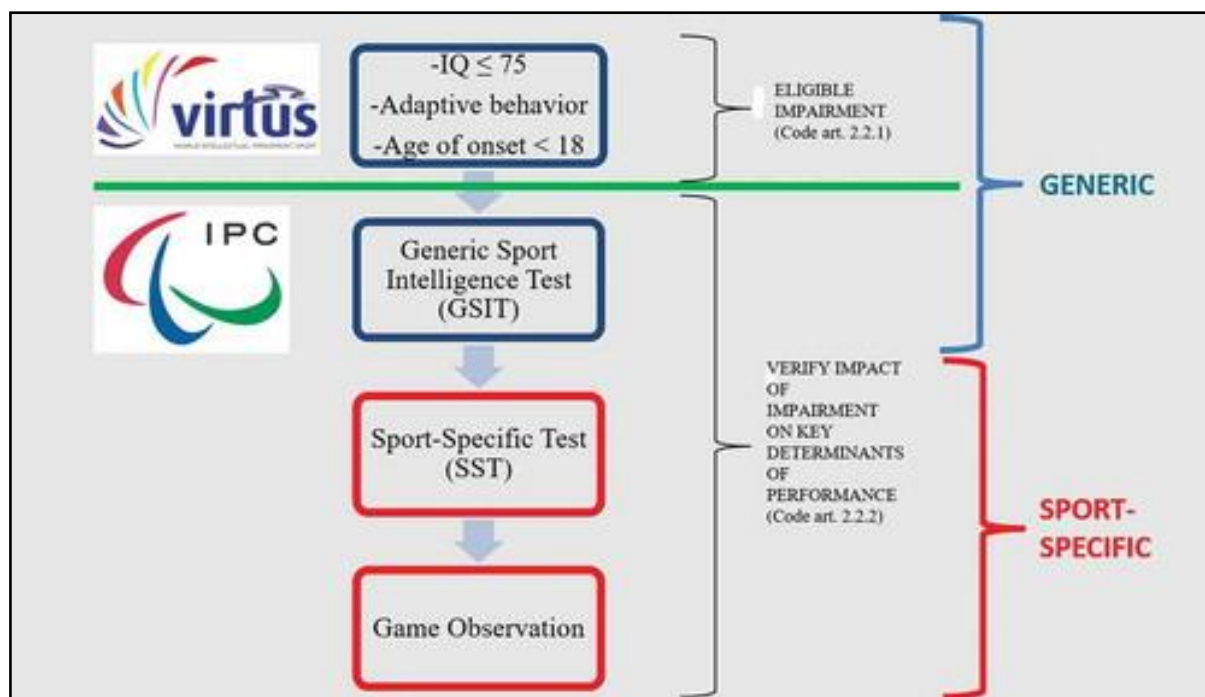
Jedno až tri percentá svetovej populácie tvoria ľudia s intelektuálnym znevýhodnením (II; Intellectual Impairment) (Paschos, 2008), ktorí by mali mať možnosť vybrať si zo širokého spektra športov, v ktorých môžu dosiahnuť majstrovstvo na najvyššej kvalitatívnej úrovni. Športy, v ktorých boli zaradené športové triedy s II boli do programu Paralympijských hier (PH) vrátené v Londýne 2012, a to až potom, čo splnili dve základné podmienky:

1. Osvedčené, platné a spoľahlivé postupy hodnotenia znevýhodnenia, a
2. Implementácia špecifických kritérií na hodnotenie minimálneho znevýhodnenia v športe.

Každý klasifikačný systém medzinárodnej športovej federácie musí uvádzať, ako znevýhodnenie vplyva na kľúčové determinanty športového výkonu v konkrétnom športe. Prvé dva kroky zo štvorkrokovej klasifikácie sú spoločné pre každý II-šport, a druhé dva kroky sú špecifické pre daný šport. Posúdenie prvého kroku vykonáva VIRTUS, zatiaľ čo ďalšie tri kroky by mal vykonať klasifikačný panel ustanovený medzinárodnou športovou federáciou (obr. 1):

1. Splnenie minimálnych kritérií. VIRTUS uznáva definíciu II poskytnutú Svetovou zdravotníckou organizáciou (WHO; World Health Association) a Americkou asociáciou pre mentálne a vývojové poruchy (AAIDD; American Association on Intellectual and Developmental Disabilities), ktorá stanovuje tri podmienky, ktoré by mal športovec preukázať: $IQ \leq 75$, obmedzenie v prispôsobenom správaní a postihnutie musí byť evidentné už počas vývinového obdobia (do 22. roku života).
2. Hodnotenie športovej inteligencie športovca vykonaním všeobecného kognitívneho testu. Hodnotenie športovej inteligencie sa zameriava len na kognitívne schopnosti, ktoré sú v športe nevyhnutné, pričom ostatné všeobecné kognitívne faktory nie sú relevantné v športových situáciách.
3. Športovci vykonajú športovo špecifický test, v ktorom sa hodnotia kľúčové determinanty športového výkonu.
4. Pozorovanie počas súťaže. Hodnotenie športovca prostredníctvom pozorovania (napr. celková športová zdatnosť, fyzický profil, technické a taktické schopnosti) dopĺňa hodnotenie športovca.

Vplyv znevýhodnenia na športový výkon sa v jednotlivých športoch líši. Stolní tenisti s II vykazovali zníženú taktickú zdatnosť v porovnaní s hráčmi bez II (Van Biesen et al., 2014). Čo sa týka plaveckých výkonov, technické zručnosti sú ovplyvnené oslabením. Plavci s Downovým syndrómom mali iné variácie intracyklickej rýchlosti a nižší index koordinácie ako športovci bez II, čo ovplyvnilo silový gradient aj výkon (Marques-Aleixo et al., 2013). V behoch na dlhé trate športovci s II vykazovali ťažkosti pri udržiavaní bežeckého tempa, chýbala im schopnosť udržať vopred plánovanú submaximálnu rýchlosť (Van Biesen et al., 2016).

Obr. 1 Konceptuálny model klasifikácie športovcov s II (Van Biesen et al. 2021)

Športové triedy (skupiny)

Intelektuálne znevýhodnenie je globálny (alebo zastrešujúci) termín pre celý rad kognitívnych a vývinových porúch. Preto VIRTUS, aby zabezpečil čo možno najspravodlivejšiu súťaž (minimalizovanie vplyvu znevýhodnenia na športový výkon), rozdeľuje II športovcov do troch „kategórií“, športových tried:

III Športovci s mentálnym postihnutím

Toto je skupina pre športovcov s intelektuálnym znevýhodnením s najdlhšou tradíciou a je zahrnutá (v niektorých športoch) do programu PH. Športovci klasifikovaní v tejto športovej triede môžu na PH súťažiť v plávaní, atletike a stolnom tenise v S14, T/F20 a triede 11. Klasifikácia do tejto športovej triedy je založená na výskume a usmerneniach WHO a AAIDD. Aby mohol byť športovec zaradený v tejto športovej triede musí spĺňať tieto podmienky:

- IQ 75 alebo nižšie,
- Významné obmedzenia v adaptívnom správaní vyjadrené v koncepčných, sociálnych a praktických adaptačných schopnostiach,
- Znevýhodnenie musí byť diagnostikované pred dovŕšením 22. roku života (t. j. vo vývinovom štádiu života).

Športovci v skupine III musia počas súťaže prekonať určité výzvy. Patria medzi ne napr. udržať správne tempo počas pretekov, taktika a adaptácia na zmeny v súťaži, ako sú body vzletu pri skokoch a pod.

II2 Športovci s mentálnym znevýhodnením a významným dodatočným znevýhodneným ako napr. Downov syndróm

Je bežné, že ľudia s intelektuálnym znevýhodneným majú aj fyzické a/alebo zmyslové znevýhodnenia, ako je detská mozgová obrna alebo zrakové znevýhodnenie. Ďalšie pridružené znevýhodnenia môžu zahŕňať rozdiely v anatomických a svalových štruktúrach, problémy so srdcovocievny, či dýchacím systémom. Intelektuálne a telesné/zmyslové znevýhodnenia sa často ovplyvňujú spoločne, čo znamená, že športovci sa musia prispôbiť a prekonať viacero prekážok naraz. Downov syndróm je najbežnejšou formou geneticky identifikovaného intelektuálneho znevýhodnenia. Aby mohol byť športovec zaradený v tejto športovej triede musí spĺňať podmienky triedy III a musí mať pridružené iné závažné znevýhodnenie.

II3 Športovci s autizmom

Autizmus alebo poruchy autistického spektra (PAS, z angl. Autism Spectrum Disorder; ASD) je neurologická a vývojová porucha, ktorá zasahuje oblasť interakcie k ostatným ľuďom, komunikáciu voči okoliu a správanie k ostatným ľuďom. Napriek tomu, že PAS môže byť diagnostikovaný v ktoromkoľvek veku, opisuje sa ako "vývojová porucha", pretože príznaky sa najčastejšie prejavujú v prvých dvoch rokoch života. Povedomie o autizme a ASD rastie na celom svete u dospelých aj detí. Približne 60 až 70 percent detí s diagnostikovaným autizmom má tiež diagnostikované intelektuálne znevýhodnenie. Niektorí ľudia však nemajú intelektuálne znevýhodnenie a tento stav sa predtým označoval ako Aspergerov syndróm alebo sa niekedy nazýva vysoko funkčným autizmom.

VIRTUS vytvoril príležitosť na zmenu života a umožnila ľuďom s autizmom súťažiť a športovať na najvyššej výkonnostnej úrovni. Aby mohol byť športovec zaradený v tejto športovej triede musí spĺňať podmienku, akou je formálna diagnóza autizmu vykonaná kvalifikovaným lekárom s použitím akceptovaných diagnostických techník diagnostiky ASD.

Čo potrebuje športovec na to aby mohol byť klasifikovaný VIRTUSom?

Na to, aby mohol byť športovec klasifikovaný VIRTUSom je potrebné vyplniť formulár „Žiadosť“ a doložiť nasledovné dokumenty:

- Fotka na pas,
- Fotokópia pasu,
- Psychologické správy:
  - Významné narušenie intelektuálneho fungovania sa musí posúdiť pomocou medzinárodne uznávaného a odborne spravovaného IQ testu ako napr.:
    - Wechsler Intelligence Scale – WISC (vo veku 6 – 16 rokov) a WAIS (vo veku 16 – 90 rokov) vrátane regionálnych variácií ako HAWIE, S-SAIS a MAWIE. (Poznámka: WASI nie je akceptovaný)
    - Progresívne matice Raven (Poznámka: CTZ nie je akceptovaná)
    - Významné obmedzenia v adaptívnom správaní Vineland Adaptiv Behavior Scale, ABAS alebo AAMR adaptívne škály správania.
- Povinné len pre športovcov s Downovým syndrómom) sú:
  - Cytogenetický test (potvrdenie trizómie 21),
  - FAST assessment,
  - Potvrdenie o asymptomatickosti AAI (Atlanto-Axiálna Instabilita; röntgen krčnej chrbtice).

Príspevok vyšiel za podpory MŠVVaŠ SR v rámci projektu VEGA č. 1/0611/23 s názvom „Model športovo-špecifickej klasifikácie športovcov s intelektovým znevýhodnením v para karate“ (The model of sport-specific classification for athletes with intellectual impairment in para-karate)

Literatúra

1. MARQUES-ALEIXO, I., QUERIDO, A., FIGUEIREDO, P., VILAS-BOAS, J. P., CORREDEIRA, R., DALY, D. & FERNANDES, R. J., 2013. Intracyclic velocity variation and arm coordination assessment in swimmers with Down syndrome. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 30(1), 70-84.
2. PASCHOS, D., 2008. Intellectual Disability: Understanding its Development, Causes, Classifications, Evaluation, and Treatment. *Child and Adolescent Mental Health*, 13(4), 210-211.
3. TWEEDY, S. M., 2002. Taxonomic theory and the ICF: Foundations for a unified disability athletics classification. *Adapted Physical Activity Quarterly*, 19(2), 220-237.

4. TWEEDY, S. M. & VANLANDEWIJCK, Y. C., 2011. *International Paralympic Committee position stand-background and scientific principles of classification in Paralympic sport* [cit. 12. 12. 2023]. Dostupné na: doi:10.1136/bjism.2009.065060
5. VAN BIESEN, D., BURNS, J., MACTAVISH, J., VAN DE VLIET P. & VANLANDEWIJCK, Y., 2021. Conceptual model of sport-specific classification for para-athletes with intellectual impairment. *Journal of Sports Sciences* 39(sup11), 19–29.
6. VAN BIESEN, D., HETTINGA, F. J., McCULLOCH, K. & VANLANDEWIJCK, Y., 2016. Pacing profiles in competitive track races: Regulation of exercise intensity is related to cognitive ability. *Frontiers in Physiology*, 7, 1-10.
7. VAN BIESEN, D., MACTAVISH J. & VANLANDEWIJCK, Y., 2014. Tactical proficiency among table tennis players with and without intellectual disabilities. *European Journal of Sport Science*, 14(5), 403-409.

Mgr. DUŠANA AUGUSTOVIČOVÁ, PhD. (*1985): je na funkčnom mieste docentky na Katedre atletiky a kondičnej prípravy. Zaoberá sa teóriou a didaktikou karate, športu zdravotne znevýhodnených a metodológiou pedagogického výskumu.